

ביאורים

לאחר שעסקנו בצורך שיהיה מקום למקדש, ושמקום זה נמצא במערב, מביא המהר"ל גמרא המציינת שבעה דברים שקדמו לעולם שאחד מהם הוא בית המקדש, וכפי שנראה בהמשך הפרק - אף בגמרא המקדש הוא כנגד צד מערב. דברי הגמרא מרוממים אותנו אל עולם רוחני שעומד ביסודו של העולם, שאחד ממרכיביו הוא קדושתו של בית המקדש. בכך מסביר המהר"ל את רוממותו של בית המקדש, שאף שהוא נמצא בעולם החומרי, קדושתו מגיעה מעולם רוחני נעלה.

מה המשמעות לכך שמהו קדם לעולם? כדי להבין זאת, צריך להבין קודם את עולמנו: בעולם הגשמי כל דבר מורכב מכמה דברים. הדברים שמהם מורכב כל דבר - קדמו לדבר עצמו, כי קודם היו החלקים ואז הרכיבו מהם את הדבר. כאשר מתבוננים ברכיבים שמהם העולם מורכב, מגיעים לדבר שאינו מורכב - דבר פשוט. הדבר הפשוט אינו יכול להיות גשמי, מפני שכל דבר גשמי מורכב משלושה יסודות: אורך, רוחב וגובה.

לפי זה אמרו חכמים שיש בעולם ארבע מדרגות של ברואים - דומם, צומח, חי, מדבר (אדם) - וכל אחד מהם מורכב מהדרגה הקודמת לו. האדם מורכב מבעל חיים בתוספת שכל. בעל החיים מורכב מצומח בתוספת נפש. הצומח מורכב מדומם בתוספת כוח צמיחה. גם הדומם מורכב מ'עצם הגשם' כלומר, יש בו את שלושת הממדים, ולכל דומם יש את המיוחדות הפרטית שלו. ממדים אלו הם 'הגשם הפשוט' - כלומר, הרכיב הכי פחות מורכב שקיים בעולם הגשמי, שממנו מורכבים כל הדברים הגשמיים (גם 'הגשם הפשוט' עצמו מורכב משלושה יסודות ולא אחד, כך שהוא אינו פשוט לגמרי).

כשחכמינו עוסקים במה שקדם לעולם, הם מתכוונים לרכיבים רוחניים לחלוטין, שמהם מורכב העולם הגשמי. העולם הגשמי הוא הרכבה של יסודות רוחניים. היסודות הרוחניים עצמם כבר אינם גשמיים, ואם-כן הם 'קודמים' לעולם הגשמי.

הרחבות

מעלת האדם על פי עבודתו

והפשוט הוא קודם למרכב. המהר"ל מסביר שדברים שאינם מורכבים קדמו בבריאה ובחשיבות לדברים המורכבים. הגמרא דנה מדוע האדם נברא אחרון: "דבר אחר: שאם תזווח דעתו עליו אומר לו: יתוש קדמך במעשה בראשית" [סנהדרין לח.]. מסביר המהר"ל, שהאדם מורכב יותר משאר בעלי החיים בכך שיש בו גוף ושכל: "כי האדם הוא יותר מורכב משאר בעלי חיים, כי שאר בעלי חיים כאלו היה הכל חומר, אבל האדם שיש בו דעת וחכמה הוא מורכב משניהם מגוף ושכל, והפשוט הוא קודם למורכב. ולכך אומרים לו יתוש קדמך, לפי שהיתוש הוא פשוט... והפשוט הוא ראשון למורכב". ממשיך המהר"ל ומסביר שמעלתם של בעלי החיים על האדם (בכך שהם פשוטים), אינה ביחס למי שעוסק בתורה ובמצוות, משום שבכך הוא דבק במעלה הרוחנית ונעשה פשוט אף יותר מהמלאכים: "כי דברינו כאשר אין האדם קונה על ידי התורה ומצוות מעלה עליונה נבדלת, והוא רוצה רק לסמוך על מה שיש בו השכל האנושי... אבל אם הוא בעל תורה ומצוות, אז קונה האדם לגמרי מעלה נבדלת אלוהית, והוא נבדל מן החומרי לגמרי והוא יותר קודם אף מן המלאכים... ולפיכך אם בא להתגאות מצד עצמו אומרים לו יתוש קדמך, אבל כאשר יש לו תורה ומצוות הוא קודם אף למלאכים ויש לו פשיטות יותר, והבן דברים אלו" [חידושי אגדות שם].

וּבִפְרָק ד' דְּנִדְרִים (לט. ב): תְּנִינָא: שְׂבַעָה דְּבָרִים נְבָרָא קֳדָם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם, וְאַלּוּ הֵן: תּוֹרָה וּתְשׁוּבָה וְגו' עֲדָן וְגִיְהִינוּם וְכַסָּא הַכְּבוֹד וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וּשְׁמוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ. תּוֹרָה, דְּכַתִּיב (משלי ח. כב): ה' קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרִכּוֹ קֳדָם מִפְּעֻלָּיו מֵאֲזַז. תְּשׁוּבָה, דְּכַתִּיב (תהילים ז, ב-ג): בְּטָרֵם הָרִים יִלְדוּ וּתְחוֹלֵל אֶרֶץ וְתַבֵּל, תִּשָּׁב אֲנוּשׁ עַד דְּכָא וְגו'. גֵּן עֲדָן, דְּכַתִּיב (בראשית ב, ח): וַיִּטַּע ה' גֵּן עֲדָן מִקְדָּם. גִּיְהִינוּם, דְּכַתִּיב (ישעיהו ל, ג): פִּי עֲרוּף מֵאֲתָמוֹל תִּפְתָּה. כַּסָּא הַכְּבוֹד, דְּכַתִּיב (תהילים זג, ב): נְכוֹן כְּסָאךָ מֵאֲזַז. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכַתִּיב (ירמיהו יז, ב): כַּסָּא כְבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשְׁנוּ. שְׁמוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ, דְּכַתִּיב (תהילים עב, יז): לִפְנֵי שְׁמֵשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ, עַד כָּאן. וְבֵאוּר עֲנִין זֶה, כִּי רְבוּתֵינוּ זְכוּנוֹם לְבָרְכָה יוֹדְעֵי מִצְפּוֹנֵי הַחֻכְמָה, פְּאֲשֶׁר עֲמְדוֹ עַל עֲנִין הָעוֹלָם הִזָּה אִמְרוּ: מֵאַחַר שֵׁישׁ הַרְפָּכָה וְחִבּוּר מְדַבְּרִים מְחַלְפִים, וְהָעוֹלָם מְרַכֵּב מֵהֶם, וְהַפְּשׁוּט הוּא קוֹדֵם לְמֵרְכָב, אִם כֵּן יֵשׁ דְּבָרִים יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶם שְׁנַבְרָא קֳדָם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם הַמְּרַכֵּב, וְהֵם דְּבָרִים פְּשׁוּטִים. וְאִין לּוֹמֵר שֵׁאִין הַרְפָּכָה רַק בְּאוֹתוֹן הַמְּרַכֵּבִים מֵאַרְבַּעַה יְסוּדוֹת, אֲבָל הַשְּׁמִים וְאַרְבַּעַה יְסוּדוֹת פְּשׁוּטִים אִין בְּהֶם הַרְפָּכָה, זֶה אִינוֹ, שְׁהֵרִי גִּשְׁשָׁם יֵשׁ בּוֹ הַרְפָּכָה, שְׁהֵרִי כָל גִּשְׁשָׁם מִתְחַלֵּק לְחֻלְקִים, וְאִם כֵּן כָּל גִּשְׁשָׁם מְרַכֵּב מִן הַחֻלְקִים. וְגִדְרַה גִּשְׁשָׁם הוּא שֵׁישׁ לוֹ הַתְּפַשְׁטוּת: הָאֶרֶץ וְהָרֶחֶב וְהַגְּבָה, וְאַלּוּ הֵם גִּדְרַה גִּשְׁשָׁם. וְאִם כֵּן הַגִּשְׁשָׁם יֵשׁ לוֹ הַרְפָּכָה מֵאַלּוּ הַרְחֻקִים, שְׁהֵם: הָאֶרֶץ וְהָרֶחֶב וְהַגְּבָה. וְכֹאֲשֶׁר הַפְּלִיגוּ חֻכְמִים עוֹד בְּחֻכְמָה עַל צִוְרַת הָעוֹלָם הִזָּה, מִצְּאֵוּ כִּי הַמְּרַכֵּב הָאֶתְרוֹן הוּא הָאֲדָם, וְקֳדָם לוֹ מְרַכֵּב הַפְּעַל חַיִּים, וְקֳדָם לוֹ מְרַכֵּב הַצְּמָחִים, וְקֳדָם לוֹ מְרַכֵּב הַדּוֹמָם, וְקֳדָם לוֹ הַגִּשְׁשָׁם הַפְּשׁוּט הַנְּאָמֵר עַל הַהֶרְחָקִים בְּלִבְד, וְזֶהוּ הַתְּחַלַּת הָעוֹלָם. כִּי כָל שְׂבַעָה הָעוֹלָם הוּא גִּשְׁמִי.

בפרק רביעי של מסכת נדרים אמרו: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, אלו הן: תורה ותשובה וגן עדן וגיהינום כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה, דכתיב: ה' קנני ראשית דרכו, קדם מפעליו מאז. תשובה, דכתיב: בטרם הרים ילדו, ותחולל ארץ ותבל... תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן, דכתיב: ויטע ה' אלוקים גן בעדן מקדם. גיהינום, דכתיב: כי ערוך מאתמוול תפתה. כסא הכבוד, דכתיב: נכון כסאך מאז. בית המקדש, דכתיב: כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. שמו של משיח, דכתיב: לפני שמש ינון שמו. ביאור דבריהם: חז"ל בהיותם יודעי צפונות החכמה, כאשר הבינו את עניין העולם הזה אמרו, שמכיון שבעולם יש דברים שהם מורכבים ומחוברים מדברים אשונים, והעולם מורכב מאותם הדברים, וברור שהדבר הפשוט שאינו מורכב קודם למורכב, אם כן יש דברים שאפשר לומר עליהם שנבראו קודם שנברא העולם. כוונתם שהדברים הפשוטים קדמו לעולם הבנוי מדברים מורכבים. ואין לומר שהמורכבים הם רק דברים המורכבים מארבעת היסודות, ואילו השמים וארבעת היסודות הם יסודות פשוטים בלתי מורכבים. דבר זה אינו נכון, שהרי כל דבר גשמי יש בו מורכבות, שהרי הוא מתחלק לחלקים, אם כן הוא מורכב. הדבר המגדיר דבר גשמי אלו מימדים של אורך, רוחב וגובה. אם כן כל דבר גשמי מורכב מהמידות הללו של אורך, רוחב וגובה ואין הוא פשוט. כאשר עיינו חכמים בעניני העולם הזה מצאו, שהמורכב האחרון בבריאה הוא האדם, וקדמו לו בעלי החיים, ולהם קדמו הצמחים, וקדם לצמחים הדומם. וקודם לדומם היה הגשם הפשוט, הנאמר על המימדים: אורך, רוחב, גובה, וזה התחלת העולם. כי כל דבר הנמצא בעולם הוא גשמי.